

ARVEN

MELDINGSBLAD FOR SANNIDAL HISTORIELAG

Nr. 29

2/1990

10. årgang

ISSN 0800-2347

«Skibet så ut som et tusenben»

Erindringer fra 1800-tallets Frøvik

Fra John Sunde på Frøvik har «Arven» fått låne utdrag av Inga Kjelsbergs erindringer fra Frøvik, skrevet i 1922.

Inga Kjelsberg var datter til Thomas Thomesen og Berte Olea Debes. Hennes bestefar var Klaus Thomesen, som bodde i Kragerø og drev Frøvik, der han bl.a. anla et skipsverft. (Det var hans far, Thomas Knudsen Naas fra Drangedal, som kjøpte Frøvik i 1780.) (Se Bygdeboka bind 1, s. 301-304).

Fru Kjelsbergs erindringer dreier seg om Thomas Thomesens tid på Frøvik og i Kragerø. (Se ellers Bygdeboka bind 3, s. 202-203, 205, 207 og 213-214). Redaksjonen har modernisert språket noe.

Som nygift bygget pappa et skib som ble oppkalt etter mamma, «Marthine». Han gjorde alltid selv tegningene til sine skib og overvåket deres bygning. Sjef for det store skibsassuranseselskap «Veritas» var Møller i Porsgrunn. Han nektet å assurere «Marthine». Skibet var for langt og smalt, det ville ikke komme til å lystre roret, det ville bli ufordelaktig og ikke kunne laste godt o.s.v. Det var et hardt støt for pappa. Han skrev til Larsen-Grimstad i Caen, som hadde part i skibet, og løste ham fra alle forpliktelser. Larsen-Grimstad svarte at han trodde mere på pappa enn på noe assuranseselskap, og at han beholdt sin part i skibet. «Marthine» skulle først reise til Sundsvall, og pappa fulgte med til Göteborg for å se hvordan skibet styrte. «Marthine» viste seg å seile godt og å styre lett. Fra Sundsvall fikk pappa brev at skibet lastet bedre enn beregnet, og at enda var ingen mangel oppdaget. En

dag kom det bud opp til pappa at det var to herrer på kontoret som ønsket å snakke med ham. Det var Møller fra Porsgrunn og sønn. Møller sa at nå kom han med en bønn til pappa, det var om han ville la «Marthine» assurere i deres selskap, det var ham som hadde tatt feil o.s.v. Pappa var naturligvis yderst tilfreds med sakens utfall.

I 1851 flyttet mine foreldre til den gård på Barthebrygga, hvor nå min nevø Tellef Schweigaard bor (1922). Tomten var anderledes bebygget dengang. Det var en stor gårdsplate med høyt plankegjerde til gaten. På den andre siden av gårdsplassen lå bryggerhusbygningen.

Det lå en masse skib langs med bryggen og stranden, og sånn som stormen hvinte i takkel og taug. Når isen brøt opp og skibene ble gjort seilferdige, ble det liv overalt. Alle var interesserte, og vi barn ikke minst. Vi hørte ikke snakk om annet enn skib og matroser, hverken inne eller på barneværelset. Pikene hadde jo fedre, brødre og kjæresten som skulle avsted. Når så alt var iorden så ventet man bare på gunstig vind, og en vakker morgen strøk flåten til sjøs. Vi lå i vinduene i barneværelset og frydet oss ved synet. Det står så praktfult for meg. Kanskje det ikke var så mange skib som seilte på en gang, og at det ikke hendte hvert år, men i min erindring står det vidunderlig.

Ulv og bjørn var det også på Frøvik. En vinterdag sto jeg i vinduet i soveværelset og så to fremmede bikkjer gå over en liten bjergknatt - Flisefjellet. Jeg fortalte det og gartneren gikk deropp for å se sporene, så var det ulv som hadde gått der. Bjørnehi fant man på Frøvikheia like opp for husene, og det satte fantasien sterkt i

bevegelse. Så hørte vi hubroen om vinteraftnene, ja det var mange opplevelser.

Så lenge vi var barn elsket vi å være på Frøvik, men som voksne savnet vi byen og dens glede, venninner, venner, ball og alt som het forlystelser. Det var lang vei til Frøvik, og ofte vanskelig fremkommelig. Vi kjørte på isen, og når den ikke var riktig sikker, gikk én i forveien med isvekke og prøvde isens styrke. Motet var ikke alltid videre stort, især når pappa kjørte, og han ikke ventet på vink fra mannen. «Jeg kan da se om isvekken går igjennem» sa han, og fremover gikk det. Pappa kjente ikke frykt selv og likte ikke å se den hos barna. Jeg har sittet i sleden og sett vannet stå som en dam om oss, men pappa sa rolig: «Sjøisen er seig den» og så munret han bare litt på hesten.

Like i nærheten av bryggen (Kragerø), tvers over den smale fjord ligger Gunnersholmen. Den eide pappa. I midten var det skibsverv, og på den andre siden lå søte småhus hvor pappas arbeidere bodde. På den andre siden lå festningen med flaggstang og kanoner. Den tilhørte byen. Den var den uskyldigste festning som tenkes kunne, men ryktet gikk at under krigens tid kom en engelsk barkasse med sjøfolk roende, men vendte da det ble skutt fra vår stolte festning.

Pappa bygget flere skip på Gunnersholmen. Den som har festet seg i min erindring er «Trygve». Kong Sverre la hånden på hans skulder og sa: «Herefter skal dit navn være Trygve, for på deg kan jeg stole». Pappa brukte alle sine evner for å gjøre skibet utmerket, intet ble spart. Mot all tradisjon gikk skibet av stabelen en

fredag. Lørdag lot man ellers skibene løpe av stabelen, Trygve kom tilfeldigvis til å seile en fredag. Fra England gikk den til Ostindien. På hjemveien kom den i følge med en engelsk «Teaclipper», man brukte de mest hurtiggående skib til å hente te. Skibene holdt følge hele tiden. Det var utmerket vær i ukevis, og det var en vill kappseilas. Undertiden tapte de hverandre av syn, men presset på med alle seil skibet kunne, bare for å vinne seier, men stadig fikk de øye på hverandre. I London kom de til å ligge i samme dokk. Den engelske kaptein kom ombord i Trygve og spurte hvem som hadde bygget den o.s.v. Det var det første skib som han ikke hadde seilt forbi. Andreas Olsen, kaptein på Trygve, fortalte med stolthet pappa om alle lovord som ble uttalt om Trygve, og de var mange.

De neste skib som jeg husker, ble bygget på Frøvik. Vi fulgte deres tilblivelse med aldri sviktende interesse, fra kjølen ble strakt til det gikk på vannet. Det er mye moro for et barn på et skibsverft, og vi kjente folkene personlig. En gang kom mester-svennen til pappa og ba om at skibet måtte få et navn på A, det fortjente det. Det ble kalt «Alfarin» etter et høvdingeskib fra sagaen. Den fikk også A i Lloyds som alle pappas skib. Når så skibet gikk av stabelen var det en stor dag. Skibet så ut som et tusenben med alle de utallige smekre støttene, som så ble fjernet inntil det bare var noen få igjen. Slabeteirne ble smurt med grønnsepe. Folk lå like under ved kjølen, og man hørte en dump banking. Så var det noe mystisk med pander. Et tykt tau i akterspeilet ble kappet, en flaske

Frøvik gård, slik den så ut i slutten av forrige århundre, i Thomesens tid.

(Foto utlånt fra Frøvik).

champagne ble slengt mot skibet, navnet ble ropt høyt, standere med navnet for til topps.

Da «Vidsjaen» gikk på vannet (1870) var det stor fest. Det var St. Hans-aften og et vidunderlig vær. Pappa hadde latt legge dansegulv i en stor åpen bod. Der var kun tak og vegg på to sider. Vi bandt fullt av kranse, og derinne ble bordet dekket til 120 mennesker. Et dampskib «Dragen» gikk frem og tilbake mellom Kragerø og Frøvik med gjester. Det var ca. 500 mennesker på gården den dagen. Arbeiderne kom med familie og venner, husmenn med hele slekten, pikenes slekt o.s.v. De holdt til i folkestuen og låven. Anretningen var naturligvis enkel, ingen småretter. Avkøkt laks. Jeg husker gjestene var forbause over at det ustanselig kom fater med kokende laks. Saken var at mamma hadde ordnet at det skulle koke i mindre gryter, så laksen kunne serveres varm. Stemningen var høy og en strålende fest var det. Etter middagen drev vi om i parken og rundt på stier og veier. Etter aftensmaten danset vi i den lyse natten. Sanger ble sunget, og en ung herre sprang opp på bordet, og holdt en begeistret tale for Frøvik og vertskap. Pappa forlangte champagne, og jeg var i den alder at jeg var husmoderlig bekymret og grunnet på om glassene var

Fra bryggedans på Frøvik sommeren 1915. Omrent slik gikk det nok for seg i 1870 også.

(Foto utlånt fra Frøvik).

vasket etter middagen. Det var en vidunderlig natt, vi var unge og frydet oss over livet, nøt stunden og gleden ved å være til.

Thomas Wastøl til minne

Dagene våre kommer som lysblink ut av mørket. De kjeder seg sammen til det lysende bånd vi kaller livet. Livsdagen kan være kort eller lang. Innholdet skaper vi med den måte vi er, med den innsats vi gjør. En dag kommer kveldstimen for oss alle. Vi kan se tilbake på den veien vi har gått.

Thomas Wastøl fikk mange gode arbeidsår. Han var sterk, stø og pålitelig overalt der han fikk sitt virke. I skauen, på åkeren, i misjonsarbeide, som kirkeverge. Han var den drivende kraft i reisning av et Bygdetun der vi møter de gamle slektene som levde før oss i Sannidal.

Vi som nå står tilbake kan bare si ham hjertelig takk for alt. Han var så god å komme til, alltid visste han råd og utvei. Vi vil møte ham mange ganger igjen der han fikk legge den gode grunnen: På Mo bedehus, på den vakre kirkegården, på Bygdetunet på den fine furumoen vest for kirken.

Gården Øvrebø ligger fritt oppe på bakken med utsyn over Vestbygda, med skauen som god ryggstø bakom. Det er en god arv han overlater de tre barna som skal føre arven videre.

Kona hans Stina fikk slite med sykdom i mange år. Han ble en trofast og god støtte. Selv fikk han også i senere år prøve sykdom som han rolig og tålmodig stred igjennom.

Det står i salme 112, 6: «Den retferdige skal være i evig minne.» Slik vil Thomas stå i minnet hos alle som fikk den glede å gå veien sammen med ham.

Torkell Tande

Dikt til «Arven»

Slektens fakkel løfter «Arven»;
fortids flammer føres fram.
Den har påtatt seg den tarven;
skrive saga uten bram.
Vi leser mangt som gjør oss glad
i Sannidals historie blad.

Gamle dager er forsvunnet
bakom seklers skumringsslør.
Så stort at nå er de gjenvunnet
gjennom det som «Arven» gjør.
Hva som var er bragt tillive
som et fordums pust i sivet.

Vinje skrev at våre fedre
var et prektig folkeferd.
Han var glad å kunne hedre
de — for at det var de verd.
Når vi minnes hva de gjorde
vil vi følge Vinje-sporet.

Vi roser «Arven» at den bringer
fordums dont til nutids strand.
Vi øyner slektsledds mange ringer
i historiens brede vann.
Igjennom «Arvens» «slekts-portal»
vi skuer fordums Sannidal.

Tallak T. Farsjø
Tucson, Arizona, USA i april 1990

Årsmøtet 1990

ble holdt på Samfunnshuset torsdag 22.2. -90. Formannen ønsket velkommen til den store forsamlingen, det var møtt fram ca. 100 mennesker. Man mintes de som var gått bort, denne gang spesielt et æresmedlem, Thomas Wastøl, med ett minuttst stillhet. Hans innsats og offervilje var noe spesielt.

Årsberetningen ble lest opp og godtatt. I forbindelse med årsberetningen orienterte formannen litt om plass til gjenstander på bygdetunet.

Regnskapene for Històrielaget, Bygdetunet og Arven ble lest opp og godtatt.

Så gikk man over til valg. Tre stykker sto på valg: R. Grønåsen, R. Heldal og S. Torsdal. Alle stilte til gjenvall. Valget ble ledet av Gerd Holt.

Styret for 1990:

Ragnar Grønåsen (formann), Reidun Heldal (nestformann) Per Aabøe (kasserer), Signe Torsdal (sekretær), Betzy Halvorsen (styremedlem) og Ole Wastøl (bygdetunkomitéen).

Varamenn:

Olav Dalen, Knut Asbjørn Skarvang, Ingebjørg Lindheim og Olav Tveitereid.

Bygdetunkomiteen:

Ole Wastøl, Petter W. Baann, Jan Torsen, Lars Moen, Kjelfrid Enggrav, Kari Nyland og Aasmund Mostad.

Festkomiteen:

Eli Hegland, Kai Oddaker, Håkon Fuglestveit, Gunvor Wåsjø, Henny Tisjø og Ingfrid Dalen.

Varamenn:

Asborg Farsjø, Tordis Eikeland, Isak Wåsjø, Elfrid Fjellheim og Aage Johnsen.

Årsmøtedeltakerne fulgte interessert med på Per Naas' fengslende foredrag.

Redaksjonskomite:

Oddvar Tobiassen, Ragnar Grønåsen og Fridtjof Thorbjørnsen.

Grendemenn:

Helle: Ingeborg Jensen. Refsalen: Tordis Bosvik. Vafoss/Kammerfoss: Nils Eikehaug. Kil: Arna Holte, Gerd Holt. Holtane: Isak Wåsjø, Aasmund Mostad. Kjølebrønd: Olav Skarvang. Farsjø: Gerd Moe. Mo: Ingvald Halvorsen.

Valgkomite:

Aasmund Mostad, Nils Wastøl og Arvid Hegland.

Etter valget ble det vist lysbilder fra forskjellige steder laget hadde vært med. Bl.a. Norsk Folkemuseum hvor Carsten Hopstock viste rundt. En del bilder fra gjenstander på Bygdetunet og ting der oppenlaget hadde vært med på. Litt fra Wastølbakken og fra Idrettsforeningens virke i anledning av 75-års jubileet. Noen flotte gamle bilder ble også vist. De var fra 1920-årene.

Kaffepausen var kanskje ekstra lang. Oddvar Tobiassen hadde samlet gamle Vestmar fra krigens dager, det er 50 år siden krigen. Det var nok mange som kjente igjen forskjellige ting. Folk koste seg, pratet og spiste - det er alltid fin servering og god mat fra festkomiteens hånd. Loddsalget gikk også bra i pausen.

Så ble ordet gitt til Per Naas fra Drangedal som kåserte om «Husmenn». Han hadde en fin måte å omtale husmenn på, og gransket vi slekta vår, ville det være rart om ikke de fleste av oss stammet fra husmennene.

En husmann eide ikke plassen sin. Det kom stadig nye dit. De eldste husmannsplassene var de beste og største. Jordsmønn og alt, solvendt, bakkete og andre ting. Muntlige kontrakter var mest vanlig, men det var også skriftlige: På prestegården lå det mange husmannskontrakter. Dette var fra Drangedal. Det var visse plikter og visse rettigheter. Husmann hadde ikke lov til å frakte gjødsel avsted. Han hadde beiterett i gården han hørte til. Husmannen måtte skaffe juring. Rett til å slå og lauve. Skog hørte aldri med til husmannsplassen, men rett til husverke og ved og gjerding. Fiske og fangst hørte ikke til, men det var mange steder de fisket og fanget vilt. Det betyddet mye for levekårene.

Plikter. Faste dager om våren, sommeren og høsten. Pliktarbeid også for kona. Kvinnene skulle skjære et mål med korn for dagen med sigd, da kunne hun gifte seg. Slakt-arbeid og flatbrødbakst, klesvask var også husmannskonenes arbeid.

Kontraktene varte aldri mer enn en generasjon. Da måtte det nye avtaler til.

Husene besto ofte av en litt stor stue og en kove. De var grå, men de lå ofte fint til i terrenget.

I 1630 var det 20 husmenn i Drangedal.

I 1812 var det 263. Der var mye folk på bygdene og de yngre sønnene måtte få seg husmannsplasser og et sted å bo. Husmann hadde ofte gode familieforhold. Skumringstimen var dagens høydepunkt. Da samles hele familien.

Et gammelt uttrykk er husmannsånd - de har etterlatt seg arbeidssomhet og rettskaffenhet, sa Per Naas til slutt.

Etter Naas' foredrag var det trekning. Sannidalssangen ble sunget til slutt og formannen takket og møtet var slutt i 21.30 tiden.

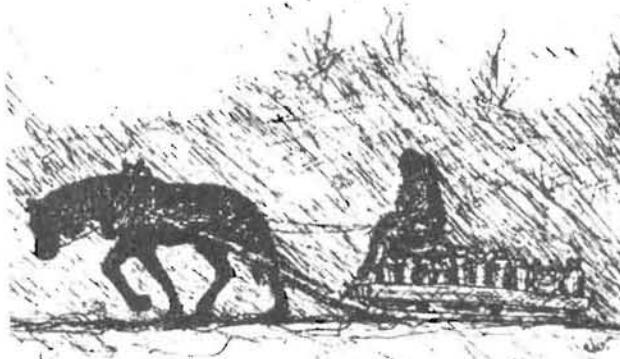
S. Torsdal

Sandøkedals og Skaadøs Meieri og Melkeudsalg

Kjøreordningen i Mo krets

I Fellesbindet, bind 3 av Bygdeboka for Sannidal og Skåtøy, s. 105-110, finnes et kapittel om «Melkeutsalg og meieri». Av Håkon Fuglestvedt har «Arven» fått låne en slags regnskapsbok for meieriet i dets første år. Boka etterer hans bestefar, tidligere klokker, lærer og ordfører Håkon Fuglestvedt. Blant en mengde beskjefstigelser var han også regnskapsfører for Sannidal og Skåtøy Meieri i en periode.

«Arven» offentliggjorde forsvrig utdrag fra en dagbok etter ham i nr. 15 (3/85).

Melkeutsalget opprettes

Om opprettelsen av Sandøkedals og Skaadøs Meieri og Melkeudsalg skriver Fuglestvedt allerede først i regnskapsboka:

«Høsten 1885 oprettedes et Melkeudsalg i Kragerø under Navn af Sandøkedals og Skaadøs Meieri og Melkeudsalg. Statuter udarbeides og vedtages i forberedende Møder, hvorefter man gik i gang med Leie af Lokale og det fornødne Personale til Forretningens Drift.»

Mo krets

«For nu i Mo Kreds at faa transportert Melken til Byen søgtes først leiet faste Kjørere. Et Møde i Kredsen foranstaltedes, hvori Tomas Lønne og Johan Ruud Lislau paatog sig at kjøre Melken til Kragerø i Tidsrummet 14. Oktober 1885 til 14. April 1886 for Kr. 2,50 for hver Tur.»

Videre går det fram at Ole Nilssen Lønnerød og Hans Hanssen Hegland kjørte melka seinere i 1886.

Leverandørenes eget kjørekompagni.

Sommeren samme år ble det stiftet et kjørekompagni som besto av 18 personer, 9 på Mosida og 9 på Lønnesida. Dette fungerte på den måten, skriver Fuglestvedt, at «enhver Melkeleverandør inden Kredsen skulde betale 1 Øre pr. Liter sendt Melk, og skulde Pengene deles ligt mellem Kjørerne, det vil sige ligt for hver Tur. Kjørekompagniet begynte 19. Juli 1886.» Våren 1887 kjøpte kompaniet inn en vogn til kr. 80 på en auksjon på Lundereid.

I tidsrommet 19/7-31/12-1886 ble det transportert til sammen 18804 liter melk. Det vil si at det til fordeling blant kjørerne var kr. 188,04. De 9 kjørerne på

Slik var det nok mange ganger for mann og hest når melken skulle fram. Tegningen har vi lånt fra Kragerø meieris jubileumsskrift til 50-års jubileet.

Lønnesida hadde kjørt 7 turer hver, og for det fikk hver enkelt kr. 9,68. De 9 kjørerne på Mosida hadde kjørt 8 ganger hver, og de fikk kr. 11,06.

Til sammenlikning fraktet kompaniet 1/1-30/6-1887 27259 liter melk, og da ble det altså kr. 272,59 å fordele.

I november 1887 vedtok medlemmene i kompaniet regler for seg selv. Utformingen av disse kan tyde på at foreningen har hatt problemer med å få folk til å kjøre melka til byen på de dagene de skulle. Det heter bl. a.: «Undlader nogen at besørge Melken til Byen den ham tilfaldende Dag, betragtes han som udtraadt af Foreningen, og har da de tilbageblevne Kjørere ikke Lov til at transportere den Udtraadtes Melk til Byen.».

Antall liter melk fraktet til byen med kjørekompagniet:

2.	halvår 1886:	18 804	liter
1.	» 1887:	27 259	»
2.	» 1887:	18 424	»
1.	» 1888:	24 309	»
2.	» 1888:	22 077	»
1.	» 1889:	29 681	»
2.	» 1889:	23 223	»
1.	» 1890:	32 245	»
2.	» 1890:	26 796	»
1.	» 1891:	37 031	»
2.	» 1891:	28 996	»

R. G.

«Større velvære og kultur»

En flyttesjau fra Drangedal til Sannidal i 1866

I 1865 kjøpte John Knutsen Upsal fra Drangedal gården Mørland i Kjølebrønd. Han brøt opp og flyttet med hele familien til Sannidal.

Den eldste sonen, Knut, født 1851, var 15 år da flyttingen fant sted våren 1866. Da han var 88 år gammel i 1939, dikterte han sine barndoms- og oppvekstserindringer til sin sønn. (se Bygdeboka, bind 1, s. 328-331). Disse erindringer gir svært interessante kulturhistoriske glimt fra Drangedal og Sannidal i 1850- og 1860-årene.

«Arven» har fått låne disse til offentliggjøring av Ester og Olaf Skarvang, som i dag eier Mørland. Sels om halvparten dreier seg om Drangedal, har vi valgt å gjengi dem så å si i sin helhet. Forholdene i Drangedal og Sannidal var sikkert temmelig like, og beskrivelsen av flyttingen til Sannidal er svært fengslende lesning. Redaksjonen i «Arven» har tillatt seg å modernisere språket noe. Vi har også føyd til mellomtitlene. Del 1 sto i nr. 28.

Skøyter og ski

Upsal strakte seg ned til ytre ende av det en mil lange Bjorvand, som igjen strakte seg opp- og nordover Tørdal helt til Bø og Tørdal kirke. På dette vann frø i alminnelighet tidlig om høsten sterkt is, og der var herlig å seile på skøyteoppover.

Denne skøytebane ble da også flittig benyttet, såsnart isen var blank og sterkt, jevnlig sammen med 2-3 jevnaldrende gutter - våre kamerater på nabogården Sandvik nær ved. På skøyteoppover vannet og traff sammen med Bustrak-guttene, sønner til gamle lensmann John Gundersen Bustrak, som også var våre jevnaldringer, og så gikk leken på skøyter ofte til langt på kveldene, til månen steg over heiene.

Skipakkene ble da heller ikke glemt eller forsømt av dette kameratslag, om enn ikke sporten antok slike dimensjoner som i våre dager. Det var et sunt, friskt liv i uskyldig lek og passende beskjæftigelse, som jeg minnes og alltid vil minnes med glede.

Jeg vil etter sitere Aasmund Vinje: «Min første ungdom dreiv som dogg der morgonsoli jagar» o.s.v.

Flytting fra Drangedal

Sådan gikk det fremover til årene 1865-66. Da begynte likesom en ny periode av mitt ungdomsliv. Far hadde, som før nevnt, høsten 1865 kjøpt og overtatt gården Mørland i Sannidal. Over nyttår 1866 og vinteren utover var der blitt kjørt en hel del flytningstøy, møbler og husgeråd til Mørland. Efter auksjon til bortsalg av en hel del løsgjenstander brøt far og mor opp og flyttet fra Upsal til Mørland våren 1866,

Del 2

Knut Johnsen født 1851, d. 1942 er den som har kommet med opplysningene i denne artikkelen.

jeg hugser ikke så nøyde datoer, men det var sist i mai, med sitt tynde og en del mindre unnværelige klær o.s.v. samt oss børn:

Min eldste syster Margrethe var 17-18 år gammel, John Jensen, min fosterbror, også såvidt konfirmert, min annen pleiebror Jens Jensen, 15 år og jeg på samme alder, men bror Lars 11 1/2 år, min bror Jens Jørgen 6 år og en liten syster Kari 3 år (Hun døde samme sommer kort etter at vi var kommet til vårt nye hjem på Mørland).

Kreaturene (buskapen), 8 kuer og endel sau, hadde husmannen, John Tjostolfsen Dalene under Upsal og en eller kanskje var det 2 tjenstebørn for en dags tid siden reist i forveien med.

Her var ikke veier som nå den gang hverken i Drangedal eller Sannidal. Nei, med kreaturene måtte der fares etter ridevei og gangstier fra Upsal om Prestestranden, om Voje-gårdene over Vogsheien til Heldal, eller Nesland, siden ut Drangedals-Kroken over med Mo og Lønne over heiene til Lindem (Lindheim) og da var der enna en god halv mil ussel skogsvei i krikk og krok, forbi Sørdalen og Eikeland, før de var vel hjemme på Mørlands grunn, men de kom da vel frem etter 2 dagers reise. De hadde overnattet hos fars gode venn Peder Jørgensen Rød på Rød i Kroken.

Så kom da det endelige oppbruddet, da far og mor selv med hele familien brøt opp og reiste fra Upsal. Våronnen var gjort ferdig, åkrene tilslådd med korn, jordene ryddet, stuer og tun feiet, og 2 kattepuser, som ikke skulle være med, skutt.

Så bega vi oss ut av huset, og stengte porten. Det var visselig med vemodblandede såre følelser, især mor og far, forlot sitt gamle hjem, men alle higede nok også med freidig håp mot det nye.

Tellef Nilsen, en mann, som med sin kone Anne og barn, Per, flyttet ut sammen med far og ble husmann på Bakken, en av nytt ryddet plass under Mørland, og John Jensen hadde fra morgen av begitt seg på vei med de 2 blakke Nordfjordhestene, som far hadde, og også tok med, da han flyttet. Hestene var påsalede og kjørtes i løse tømmer eller red på dem for det meste,

tenker jeg, fra Upsaltunet en vei rundt den ytterste bukt av Bjorvandet over Sand, som vi kalte det i de dager og kom over elven ved Haug, hvor der fra Upsal dagen i forveien var nedbrakt tvende kjerrer og endel flyttesaker.

Der var da kjørewei om Tørnesgårdene og Holte til Preststrand og hestene spentes for kjerrene og kjørtes dit (Preststrand) for der å ta lassene ombord og frakte dem på båten til ytre ende av Tokevannet.

Hestene spendtes fra i Preststrand og Tellef og John kjørte ut (eller red) veien om Voje over Vojehøia om Heldøla gjennom Grønøiskogen og Merkebekk etsteds ved Lundereid, hvor de traff sammen med oss, som kom med dampbåten ut Toke.

«Tokedølen» gikk ned Strømmene til Lundereid, ikke til Merkebekk, som senere da den nye veien fra Kragerø og dit ble bygget ferdig.

Så tilbake i erindringen til Upsal. Der stod vi alle reiseferdige, porten stengt, vår tro hund «Brandi» svimsede rundt om og imellem oss, den skjønne nok at oppbruddets stund var kommet, den også.

Det var ved middagstider en solblank vårdag sist i mai 1866. Her var litt sen vår det året, men markene var dog for det meste grønne, og trærne lyste av knupper og nyutsprunget løv, mens enda rester av grånde snefonner kunne sees høyt opp i Sandvikheien, ovenfor gården Sandvik rett mot Upsal hvor vi nå reisetredige stod.

Ja, vi kastet et blikk på de kjente omgivelser, og så ruslede vi nedover Strandbakken til pråmstranden, hvor vår gamle pråm lå, innskibet oss i den og rodde det lille stykket forbi gamle kjente fiskerplasser og plassene Piperodden og Sundet til Sandvikstranden.

Der overlot vi pråmmen, og gikk så det lille stykket

opp til Sandvikgården. Vår trofate gode nabo John Halvorsen Sandvik og konen Aase ventet far og mor den veien og tok vennlig imot oss. John var med selv personlig og skydset oss med hester og kjerre den 3/4 mil lange landevei til Skjelbreiddalen, hvor fars eldre søster Maren bodde, og hvor vi var om natten.

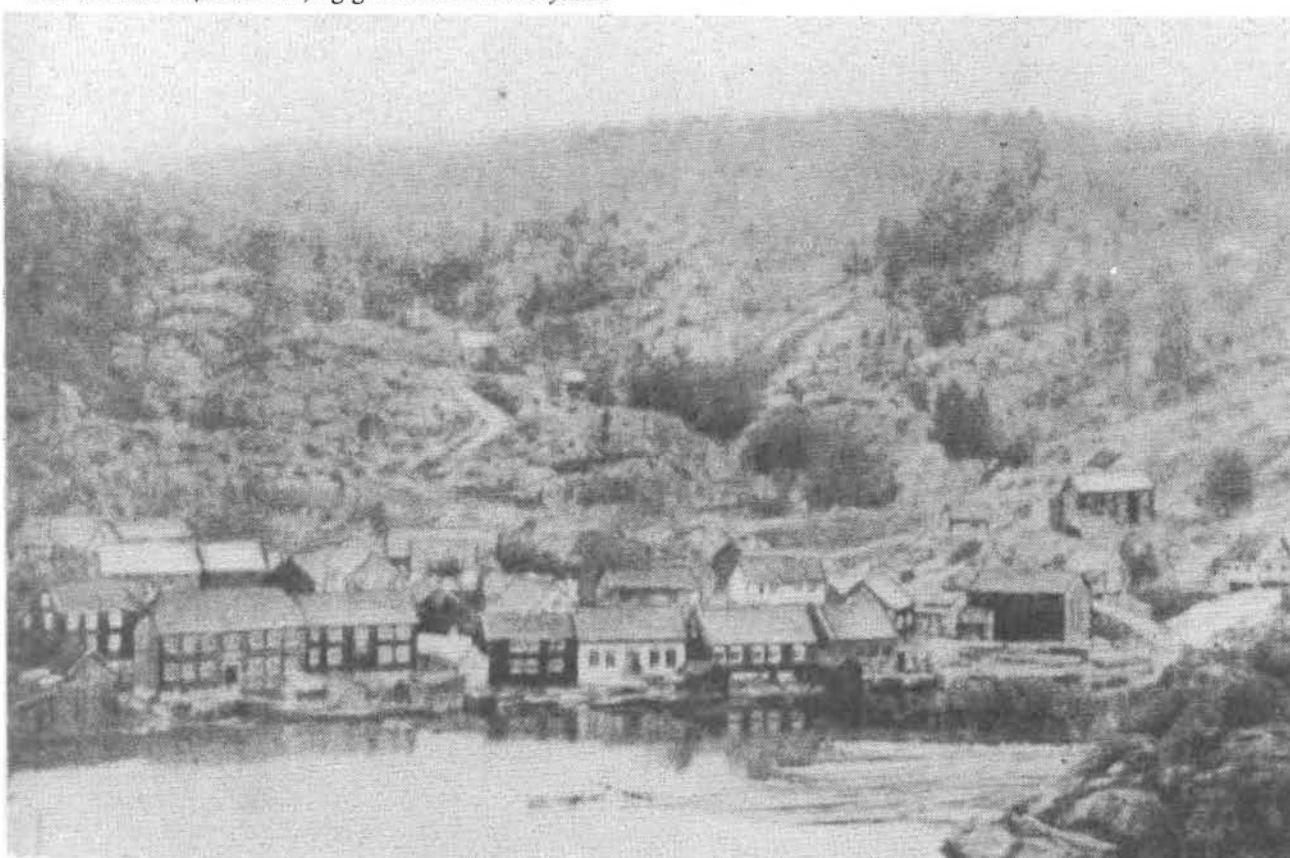
Jeg forsto, at det føltes sårt for far og John Sandvik å få sagt farvel med hverandre den kvelden. De var og hadde alltid vært venner og gode naboer, og nå ved fars utflytning av grannenlaget ble forholdene likesom mere forandret. Jeg hugser John Sandvik sa til far: «Du kunne såmen gjerne blitt boende på Upsal du, nå kommer jeg ikke heller til å trives som før her opp». Det var heller ikke så lenge etter, et års tid eller så, før John Sandvik solgte sin store verdifulle gård og reiste til Amerika med hele sin familie, den meget velstående, frie, selvstendige mann.

Far og han vekslet også flere brever, også etter at John og hans familie var utvandret. Ja Sandvik-familien står ennå levende i mine ungdomserindringer.

Vi var i Skjelbreiddalen hos fars søster, Maren og hennes godslige mann, Søren Gundersen om natten. Om morgenens etter gikk vi det korte veistykket til Preststrandbrygga i øvre ende av Toke, der «Tokedølen» lå og skulle gå i sin rute ut Toke til Lundereid.

I Preststrand kom vi oss da ombord i båten alle sammen med vårt flyttetøy med de to kjerrer, som var bragt ned dagen i forveien. En ku, «Bonekold» hugser jeg var navnet, som ikke var i den tilstand, at den kunne tages i følge med den øvrige buskap, som John Dalane og tjenestejentene hadde gitt seg i vei landeveien om Toke med, fikk vi også ombord.

Konen til Tellef Nilsen, Anne, med sin lille gutt Per, 5

Kil ca. 1860-70. Eilert Nilsmundsen's house, where he used to give parties, is the third from the left in the first row, top right. Tinggården. (A snippet of a larger photo).

är var også kommet til Prestestranden og var siden i følge med oss til Mørland.

«Tokedølen» var enda en åpen, nokså uanselig dampbåt, ikke overbygget.

I Prestestranden eller i Kjeåsen var der den tid i 1866 ingen bebyggelse, ingen huser, bare en ganske liten landhandelbutikk ved bryggen. Drangedals aksjehandel var begynt så smått. Nå er der jo en mengde huser og handelsforretninger kommet opp, og især siden jernbanen kom. Ja, dette var jo noen sidebemerkninger.

Vi dampet da med «Tokedølen» ut Toke, anløpende de respektive støppesteder, for det meste fjellodder, hvor det til nød gikk an å komme ombord og fra båten, der var nemlig ingen ordentlige brygger enda, og så kom vi da til Lundereid og iland på en fjellodde der også, hvor det var vanskelig å få bragt alt godt iland, især kua, og jeg hugser, at jeg var meget engstelig for, at den skulle falle i vannet, men mannen på Lundereid, Peder Pedersen Lundereid, et søskendebarn av min mor, og god kjenning og venn av far, var elskverdig og bragte til rette endel planker eller lemmer, så alt gikk bra.

Reisen gjennom Sannidal

Tellef Nilsen og John Jensen med de 2 hester var ganske riktig nylig kommet frem til Lundereid den lange til dels for dem ukjente vei over elven straks nedenfor Lundereid, hvor hestene kunne vade over, og var på stedet, da vi kom med båten. Det klaffet godt altså. Og så var det å spenne hestene for kjerrene, flyttetøyet i, og så begav karavanen seg på vei over Lundereideidet.

Glimt fra Sannidal Bygdetun (14)

Fra museumsstyrer ved Aust-Agder-Museet i Arendal, Ulf Hamran, har «Arven» fått noen interessante betraktninger angående gravminnet i denne serien i nr. 28 (1/90).

Gravminnet viser en ikke uvanlig form fra 1800-tallet, det er nemlig en URNE «med hanker og lokk», et slags «optisk bedrag», der «urnen» fremstilles bare som en flat silhuettform, utskåret av en planke.

Dette er et eksempel på hvordan en opprinnelig gresk-romersk, antikk monumentform av «Slegten fra 1814» ble tatt i bruk her oppe i nord, i hjemlig, billig materiale: Hvitmalingen illuderer selvsagt marmor, og sett på lang avstand kunne kanskje illusionen fungere nokså slående, mot kirkegårdens grønne mark.

«Planken» er sikkert laget av en bygdesnekker, og den fint malte «skriveskriften» er malt av en yrkesutdannet maler, noe også konturene i sort og øker viser.

Urneformen går igjen i tidens gravminner av jern og av stein også. Stilpreget fra 1825-30 (Biedermeier) holdt seg i lokal arkitektur, møbelstil og hjemminnredning til henimot 1870. At dette også gjelder i gravkunsten, ser man her.

Noe kors tror jeg ikke monumentet har hatt, men kanskje en «lokknapp» øverst, som er bortkommet.

Kua Bonekold var også med, og hunden Brandi fulgte trolig.

Der var tålig bra kjerrevei fra Lundereid til Dal og vi kom der i kveldingen.

På Dal bodde den tid en Aasulf Gunderson Eikenes og konen Anne, som var datter til fars bror, Jens Jørgen Grønøen. De leide Dal, av Peder Ellingsen Voje, som på den tid eide eiendommen.

Der ble vi da om natten alle sammen. Det er ikke godt å vite, hvordan man fikk plass alle sammen, sengeplass altså. Jeg hugser ikke riktig, men det forekommer meg, at noen av følget reiste allerede samme kvelden med hestene og kjerrelassene og koen til Kil eller et annet sted lengere nede i bygden for å overnatte, men far og mor og vi minste barna var på Dal om natten.

Fra Dal reiste vi den andre dags formiddag. Aasulf Gunderson satte oss med pråm ned Svenumvand og Farsjøvand - Drangedølenes gamle vante byvei om sommeren - til Fossen, derfra tilfots noe nært storelva til Tveitereid.

Der bodde Aasulf, en bror av Ole Markus Sannes, Drangedal, og hans første kone Kristine, som den tid levde. De var vel kjente folk for far, især Aasulf da. Han var jo også en utflyttet Drangedøl. Han rodde oss ned Tveitereidvand, kom såvidt gjennom den smale kreppa «Bilet» fra Tveitereidvand til Tyvand, iland på Støen.

Her er blitt en hel del forandringer i forholdene siden veien og jernbanen kom. Den tid var det en virkelig pråmstø eller strandplass i bugten mellom gårdene Støen og Vastøl, hvorfra der ført gangsti eller en mindre god vei til sjøen ved Kil.

Første møte med den «store verden»: Kil

På denne stø eller strand kom vi da iland og gikk veien ned de gamle Kilskleivane og kom til Kil til Eilert Nilsmundsen og konen Torberg, som drev godt tidmessig gjestgiveri der, etter den tids forhold og behov, i sine to store velinnredede bygninger med staller i en uthusbygning og gode brygger ved sjøen utenfor bygningene, hvor der lå endel prammer, som leides bort til folk fra bygdene, som ville til byen.

Hos Eilert og Torberg, eller Torberg og Eilert, som det oftest het, tok vi da inn. Far og mor var jo ikke ukjente der heller, men for oss barn virket det noe fremmed.

Vi hadde ikke før nevneverdig vært utenfor Tørdals og Drangedals grenser. Den grønne sjøen ved bryggene, hvor der lå i rekke og rad av dels malede, spissbyggede skipsprammer; en liten skonnert eller slupp lå også for anker i Kils havn.

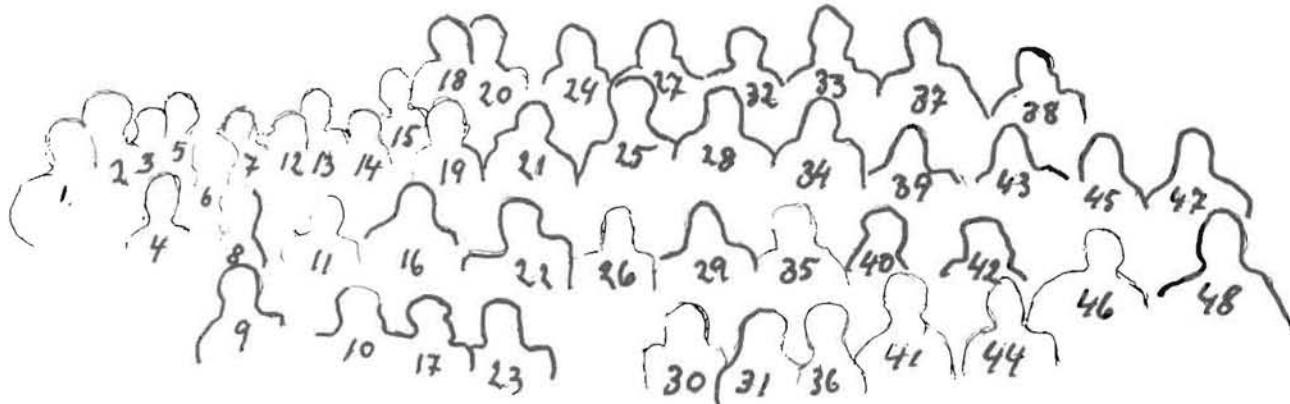
De enkelte små huser var endog hvite eller grønmalte med sine stakittinngjerdede hager omkring.

Klesdraktene syntes også mer bymessig og penere, enn jeg var vant til å se, især kvinnenes.

I min ungdommelige fantasi fortonte det seg for meg som et utslag av *større velvære og kultur*, enn jeg tidligere syntes å ha merket i mine omgivelser i Drangedal og Tørdal. Det virket vistnok i all sin enkelhet bymessig, og for det hadde en landsgutt i de dager stor respekt.

Forts. i neste nr.

Diamantbryllup i Kil i 1898

I «Arven» nr. 25, 1/1989 på side 11 viste vi et bilde fra diamantbryllupet til Susanne Gunleikson (Tveitan) født i 1817 og Jon Gunleikson Apalnes født 1811, død 1908. På bildet er det 48 personer, og Judit Kjærha har klart å finne fram til navnene på de fleste. Hun har hatt god hjelp av Helene Brekka og Alfild Dobbe. Vi gjengir her et riss av bildet med nr. på personene, så det skulle være mulig å finne fram til de forskjellige.

1. Ingeborg Abrahamsen. 2. Johanne Henden (f. Menstad). 3. Maren Anne. 4. Susanne Eie (f. Kjenbakken). 5. Tilla Johnsen. 6. Ingeborg Johnsen. 7. Ukjent. 8. Astrid Guldbrandsen (f. Gundersen). 9. Gudrun Torbjørnsen. 10. Ingeborg Gundersen.

11. Gunder Gundersen. 12. Ukjent. 13. Ukjent. 14. Ukjent. 15. Ellevine (Vina) Rinde. 16. Gunleik Johnsen. 17. Ukjent. 18. Gunnar Olsen Ramsaas. 19. Helene Johnsen (f. Barland). 20. Rakel Larsen, mor til Rakel Cesilie, var den første ansatte jordmor i Kil. 21. Hansine Gundersen (f. Eie). 22. Jon Gunleikson Apalnes. 23. Kristian Sandbæk. 24. Pauline (Paua) Ramsaas (f. Menstad). 25. Lars Gundersen. 26.

Susanne Gunleikson (f. Tveitan). 27. Ukjent. 28. Anton Sandbæk.

29. Susanne Sandbæk (f. Gundleikson). 30. Gunhild (Gulla) Kristiansen (f. Gundersen). 31. Nora Genevad (f. Gundersen). 32. Lovise Torsdal. 33. Torstein Torsdal. 34. Baker Lunde. 35. Asborg Gundersen (f. Gunleikson). 36. Ingeborg Rytter (f. Gundersen). 37. Håkon Fuglestvedt?. 38. Ukjent. 39. Anne Johnsen. 40. Anne Svendsen (f. Gundersen).

41. Inga Gomsrud (f. Gundersen). 42. Johanne Gundersen. 43. Ukjent. 44. Inga Jensen (f. Kjenbakken). 45. Ukjent. 46. Randine Kjenbakken. 47. Nossen. 48. Ukjent.

Jon reiste fra Apalnes i Lunde med kone og fem barn og skulle utvandre til Amerika, men kom til Kil og bygde seg hus i Andersvik. Han var en flink rose maler. Det står mange kubbestoler rundt om i hjemmene i Sannidal som han har rose malt. Han malte en kubbestol da han var over nitti år, den står hos Sussi og Sverre Brædhagen. Susanne Olavsdatter Tveitan kom fra gården Grinderud i Lunde og ble gift med Jon Gunleikson Apalnes i 1838.

Gaver til «Arven» Forts. fra forr. nr.

(Vi har fulgt postnummer ved oppgivelse av stedsnavn)

Historielaget takker på det hjerteligste for alle gavene!

J. R., Sannidal 100,-. O. F., Sannidal 100,-. K. H., Sannidal 50,-. H. H., Marnardal 100,-. T. R., Helle 50,-. T. K. F., Sannidal 50,-. E. L. K., Sannidal 50,-. K. L., Sannidal 150,-. P. L., Helle 100,-. A. L.S., Risør 50,-. Ø. R. J., New York 100,-.

H. G., Kragerø 200,-. K. B. H., Drammen 50,-. A. M., Sannidal 100,-. A. L., Sannidal 100,-. O. B., Sannidal 50,-. B. E., Kragerø 50,-. E. D., Kragerø 50,-. A. S., Kragerø 50,-. G. B., Kragerø 100,-. Å. T., Sannidal 50,-. K. A. S., Sannidal 50,-. A. E., Sannidal 50,-. I. K., Kongsberg 100,-. B. S., Oslo 50,-.

T. M., Sannidal 50,-. A. W., Sannidal 50,-. K. T., Sannidal 100,-. K. L., Sannidal 50,-. T. M., Helle 50,-. H. B., Sannidal 50,-. R. F., Sannidal 30,-. J. C., Sannidal 50,-. A. H., Sannidal 50,-. O. H., Skien 100,-. I. E., Kragerø 75,-. T. B. Kragerø 50,-. Å. S., Sannidal 50,-. K. L., Sannidal 100,-. P. S., Sannidal 30,-. N. T., Kragerø 100,-. K. K., Sannidal 100,-. I. M. H., Sannidal 50,-. J. P. J., Sannidal 50,-. H. H., Sannidal 50,-. R. og J. L., Sannidal 50,-. G. H., Gjerstad 100,-. T. I., Lier 50,-. O. Aa., Kragerø 50,-.

T. W., Kragerø 50,-. I. B., Hosle 100,-. S. H. og N. E. S.,

Kragerø 100,-. B. H., Kragerø 30,-. O. I., Notodden 100,-. S. T., Kragerø 75,-. T. S., Gjerstad 100,-. O. T., Sannidal 200,-. D. H., Stabbestad 100,-. R. K., Ødeg. Verk 100,-. G. N., Hokksund 50,-. J. T., Sannidal 100,-. Å. M., Sannidal 100. J. S., Løvenstad 180,-. M. O., Kragerø 100,-. Telemark Veikontor 500,-. A. M., Porsgrunn 100,-. A. F. L., Kragerø 25,-. A. W., Sannidal 50,-. N. W., Sannidal 100,-. A. S. Aa., Sannidal 100,-. K. T., Sannidal 50,-. H. W., Kragerø 50,-. A. I., Kragerø 50,-. A. S., Sannidal 50,-. R. H., Langesund 50,-. Sannidal Husmørgr. 500,-. J. M. Aa., Evje 100,-. S. R. G., Kragerø 100,-. S. og B. O., Sannidal 100,-. I. H., Sannidal 100,-. Kragerø Sparebank 3000,-. R. B., Sundebru 50,-. M. V., Stabbestad 75,-. I. P., Sannidal 50,-. E. W., Sannidal 100,-. J. A., Kragerø 100,-. G. I., Kragerø 100,-. H. S., Kragerø 100,-. H. G., Kragerø 200,-. O. S., Sannidal 100,-. L. W., Sannidal 100,-. R. og S. H., Sannidal 50,-. A. J., Kr. sand 100,-. H. P., Helle 100,-. S. W., Fosser i Høland 80,-. R. B., Fiane 100,-. B. L., Sannidal 100,-. R. S., Kragerø 50,-. A. K., Sannidal 50,-. H. T., Oslo 100,-. I. L., Kr. sand 50,-. T. S., Skien 50,-. E. D. J., Arendal 100,-. Ø. D., Langesund 100,-. K. D., Garnes 200,-. J. S., Helle 100,-. V. G., Husøy sund 100,-.

Ajourført pr. 5. juni 1990.

April for 50 år siden

Hele 160 mennesker fylte samfunnshuset da T. A. Rande på et møte arrangert av Historielaget, fortalte fra aprildagene 1940, 50 år etter, og ellers fra krigsårene i Sannidal. Tande snakket bl. a. om kommunalt styre og stell og om kirke, skole og illegalt arbeid i bygda.

På bildet øverst t.h. sees Fridtjof Thorbjørnsen, som på møtet fortalte episoder fra mobiliseringa i 1940, i ivrig samtale med Torkell Tande.

Bildet t.v. viser folk som studerer avisene, bildene og gjenstandene, som møtedeltakerne hadde med seg. I bakgrunn sees en kjole laget av fallskjermstikke. Den tilhører Ingebjørg Lindheim. På bildet nederst ser vi et utsnitt av den store forsamlingen, som fulgte interessert med på Tandes beretning.

En av de gamle malmfuruene i Sannidal

Slik som han ser ut på denne tegningen vil mange av de gamle huske ham, Halvor Holte, Kil i Sannidal. Han ble nær på 100 år. Halvor var født på Jysereid i Drangedal 28. april 1854. Jeg besøkte ham mange ganger. Han bodde på Hauane i Kil. Huset ble bygd på Øvre Linkjendal, men siste eieren Anund Olavsen flytta til Kragerø, og solgte da huset som ble flytta til Kil. Nå lar vi Halvor fortelle:

«Eg blei fødd på Jysereid i 1854. Det var lang veg å gå til Stemmen der Åsold Thorsen heldt skule. Han var nr. 1 i Drangedal. Klokkar Sagås sa at det var den beste religionslæraren i Drangedal, og han hadde nok greie på det. Då eg gjekk for presten måtte eg gå over Møane. Der var det fleire vender eg såg bjønn. Det var slik ein maurtasse, dei kalla, han var snild, gjekk og grov i maurtuene. Skjelbreidmannen sa at det var ikkje noko å bry seg med, men eg var redd han. Det var bjønnut i den tida, veit du. Eg kunne lese før eg kom på skulen. Eg sat ved sida av mor når ho spant og lærde bokstavane. Ein dag kom far heim med ein huspostel han hadde kjøpt i byen, og den kunne eg lese i. Mor sa at eg var fem år den gongen.

Det var tidleg ut i arbeid, 12-14 timers arbeidsdag. I slåtten måtte me opp kl. 5. Betalinga var for det meste 2 mark, på eigen kost (kr. 1,60). Eg gifte meg i 1882 med Mari Thorbjørnsdotter frå Dalen under Brødsjø. Ho var fødd 1861. Me fekk fem bonn. Ho døydde so altfor tidleg, i 1896. Den første tida var det skuararbeid. So kom eg på issjau i Kil, og der blei eg. Men anten du trur det eller ikkje, eg har trega all min dag på at eg flutte frå Drangedal. Eg er ikkje heime før eg kjem til Drangedal. Eg har aldri lagt vinn på å slite av drangedalsmålet. Eg tok til med snikkararbeid. Fire år på Rjukan, fem år hos Treschow i Larvik, to år i Skien. Eg var med og bygde hus i Sannidal, Therkelsens, Nossens og Svangs. Det huset me bur i leigde eg først, men den som leiger kan lett bli husvill. Det var å gå på fjorten dagar den

gongen, så då huset kom på sal kjøpte eg det. Det er nesteldste dotter mi Anne som har stått for husstellet. Langt opp i nittiåra har eg sytt for vinterved. Eg veia i Dalva. Ein slit seg ikkje ut med arbeid berre ein har helsa og ikkje vasar seg burt i filledom. Eg har ikkje røyka sea eg var femti år. Det var ein stygg vane, og ikkje smaka det godt heller.»

Jeg møtte Halvor mange ganger når jeg gikk over Lislauhølen opp bakken til kjerka. Han labba så lett med venstre handa på ryggen. Ved Eikhaugen stanset han. Han ventet på klokken og når de tok til å ringe tok han hatten av.

Det var slike karer som la grunnen til det samfunn vi har idag, lettere på mange måter enn dengang, men, men.....

«Lat oss ikkje forfedrane gløyma under alt som me venda og snu, dei gav oss ein arv til å gøyma, han er større enn mange vil tru.» (Ivar Aasen).

Torkell Tande

«Arven» utgis av Sannidal Historielag med tre nummer i året.
Redaksjonskomité: Fridtjof Thorbjørnsen, tlf. 99 02 86, Ragnar A. Grønåsen, tlf. 99 22 16 og Oddvar Tobiassen, tlf. 99 21 20.

Bygdetunet i juni

To store arrangementer går av stabelen på Bygdetunet midt i juni.

Den 12. foregår Sannidal ungdomsskoles «Bygdetundag». Da får drøyt 100 elever en innføring i gamle arbeidsteknikker av eldre bygdefolk.

Den 17. kommer Bamble Historielag på besøk til åpne hus og rømmegrøt på tunet. De kommer med båt til Kil i Bamble-prestens «fotspor» fra den tid Sannidal var annekskirke til Bamble, før 1732.

Vi kommer tilbake med referat fra begge arrangementene i neste nummer.

Glimt fra Sannidal Bygdetun (15)

Hjørneskap

Dette skapet fikk Bygdetunet i gave fra Gustav Herum for en god del år siden, og det står nå utstilt i Dobbedalstua.

Materialet i skapet er furu, og som det går fram av bildet, har det både over- og underskap, og det er en åpen hylle i midten.

Fyllingene er rektangulære, og noen av dem er nedsenket, andre framhevet.

Dekoreringene i fyllingene består av enkle, men vakre ranker i rødt og blått på hvit bunn. I midtfeltet er det malt blomster.

Øverst på skapet er initialene «SOSL» og «TKDL» malt. Under det øverste midtfeltet sees et «5»-tall. Vi tipper at årstallet er 1775. I allfall er skapet 17---talls, og ekspertene kaller stilen for «retardende», dvs. forsinket, renessanse. Renessansestilen dominerete i Norge ca. 1550–1650.

(Oppå skapet står forøvrig en akvarell av skuta «Antverppen» for fulle seil med menn i mastene og nederlandsk flagg).

R. G.

STOREBRAND

. . . for sikkerhets skyld!

Kontakt oss for Totalforsikring — bedre og billigere!

Kragerø tlf. 03-98 23 18